

EXAMENSARBETE

Våren 2007

Lärarytbildningen

Historiska skildringar i läroböcker

En komparativ studie av gymnasieläroböcker under 1900-talet

Författare

Marcus Malmsten
Madeleine Svensson

Handledare

Marie Louise Rodén

www.hkr.se

Historiska skildringar i läroböcker

En komparativ studie av gymnasieläroböcker under 1900-talet

Marcus Malmsten
Madeleine Svensson

Abstract

Denna uppsats har sin utgångspunkt i jämförandet av styrdokument och läroböcker. Analysen har gjorts i tre läroböcker från tre olika decennier, 1930-tal, 1960-tal och 1990-tal på tre historiska händelser: Gustav II Adolf, trettioåriga kriget och hur kvinnor har framställts under 1500- talet och 1600-talet. Läroböcker har genomgått en drastisk förändring både innehållsmässigt och layoutmässigt under 1900-talet. Vissa händelser och personer lyfts inte fram i dagens läroböcker som de gjordes under 1930-talet och 1960-talet. Historien har gått från att lägga stor vikt på enskilda individer till att lägga vikt på kollektivet.

Ämnesord: Historia, Lärobok, Styrdokument, Gymnasium, Jämförande

INNEHÅLL

1. Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte	5
1.3 Frågeställning	5
1.4 Definitioner	6
1.5 Avgränsningar	6
1.6 Disposition	6
2. Forskningsbakgrund	7
2.1 Lärobokens utveckling	10
2.1.1 Lärobokens struktur och funktion	11
2.2 Presentation av styrdokument	12
2.2.1 1933 års läroverksstadga jämte timplaner och undervisningsplan	12
2.2.2 Lgy 66	12
2.2.3 Lpf 94	13
3. Metod	14
4. Presentation av läroböckerna	15
4.1 Allmän historia för gymnasiet, Nya tiden (bok 1)	15
4.2 Historia för gymnasiet årskurs I (bok 2)	15
4.3 Alla tiders historia (bok 3)	15
5. Nedslagen i historien	17
5.1 Gustav II Adolf	17
5.2 Nedslag i läroböckerna	17
5.2.1 Allmän historia för gymnasiet, Nya tiden (bok 1)	17
5.2.2 Historia för gymnasiet årskurs I (bok 2)	18
5.2.3 Alla tiders historia (bok 3)	18
5.3 Trettioåriga kriget	19
5.4 Nedslag i läroböckerna	20
5.4.1 Allmän historia för gymnasiet, Nya tiden (bok 1)	20
5.4.2 Historia för gymnasiet årskurs I (bok 2)	22
5.4.3 Alla tiders historia (bok 3)	23
5.5 Kvinnor under 1500-1600-talet	24
5.6 Nedslag i läroböckerna	25
5.6.1 Allmän historia för gymnasiet, Nya tiden (bok 1)	25
5.6.2 Historia för gymnasiet årskurs I (bok 2)	26
5.6.3 Alla tiders historia (bok 3)	27
6. Analys	29
6.1 Historieämnet i läroplanerna	29
6.2 Läroböckerna under 1900-talet	31
6.3. Nedslagen i historien	32
6.3.1 Gustav II Adolf	32
6.3.1.1 Sammanfattande analys av Gustav II Adolf	33
6.3.2 Trettioåriga kriget	33
6.3.2.1 Sammanfattande analys av trettioåriga kriget	35

6.3.3 Kvinnor under 1500- och 1600-talet	36
6.3.3.1 Sammanfattande analys av kvinnor under 1500- och 1600-talet	38
7. Diskussion, sammanfattning och slutsats	40
7.1 Diskussion och sammanfattning	40
7.2 Slutsats	43

Referens

Primär litteratur

Sekundär litteratur

Styrdokument och läroplaner

Internet

DVD

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Historia är kunskapen om människans förflutna, och historia har alltid funnits. För länge sedan berättade man historier runt lägereldarna. Idag har det byts ut med att man går i skola och blir undervisad i saker och ting. Utbildning har funnits i flera årtusenden, från stenåldern, grekerna och fram till idag. Läroböcker används i skolan och ibland är det de enda material som läraren utgår från när hon skapar sina lektioner. Det är därför viktigt att läroboken är pedagogiskt uppbyggd. För en del människor är läroböcker kanske de enda böcker som de läser under sin livstid.

Som blivande historielärare är vi intresserade av att se hur gymnasieläroböcker inom historieämnet har förändrats under 1900-talet. Läroböcker och historieämnet har ändrats med tiden, det är den förändring som vi har valt att studera. Historia är ett viktigt ämne som ger människan en insikt om sitt ursprung och kan på så sätt ge individen en identitet.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att se hur läroböcker har förändrats under 1900-talet och att se om läroböckerna stämmer överens med de styrdokument som var av vikt när läroboken trycktes.

1.3 Frågeställning

De frågor som analysen utgår ifrån är följande:

1. Stämmer läroböckernas innehåll överens med den kursplan som gällde då boken trycktes?
2. Har läroböckernas upplägg förändrats under 1900-talet?
3. Har presentationen av följande nedslag i historien förändrats?
  1. Gustav II Adolf
  2. Trettioåriga kriget
  3. Kvinnor under 1500- och 1600-talet

1.4 Definitioner

Här förklarar vi några begrepp som används i uppsatsen för att undvika misstolkningar.

Historia Historia är kunskapen om människans förflutna.

Lärobok En lärobok är en bok som ger grundläggande och sammanhängande kunskaper i ett skolämne. Läroboken används vid undervisning i obligatorisk och/eller frivillig skolform.

Bok 1, bok 2 och bok 3 För att underlätta för läsaren benämner vi *Allmän historia för gymnasiet Nya tiden* som bok 1, *Historia för gymnasiet 1* som bok 2 och *Alla tiders historia* som bok 3.

1.5 Avgränsningar

Att täcka hela människans historia i denna undersökning är inte möjligt och inte relevant här. Fokuseringen är gjord på 1900-talet. Tre nedslag i tre decennier har gjorts, 1930-talet, 1960-talet och 1990-talet. Tillgång på material har till dels styrt valet då sökandet efter böcker som är tryckta i samband med utkomna läroplaner har varit svåra att få tag i. Eftersom det ska passa för en undersökning i denna storlek har vissa avgränsningar gjorts. För att avgränsa arbetet har författarna valt att titta på tre saker, Gustav II Adolf, trettioåriga kriget och hur kvinnor har framställts under den tidigmoderna epoken, 1500- och 1600-talet.

1.6 Disposition

Uppsatsen har lagts upp på enligt följande struktur: inledning där syftet och definitioner diskuteras. Därefter kommer forskningsbakgrunden där olika författare tas upp som har med ämnet att göra men även en kort presentation av styrdokumentet, sedan följs det av en kort presentation av källmaterialet. Sedan följer ett kapitel som beskriver vad varje utvalt källmaterial har att säga om Gustav II Adolf, trettioåriga kriget och hur kvinnor framställs under den tidigmoderna epoken, 1500- och 1600-talet för att sedan analysera detta. Slutligen avslutas uppsatsen med en diskussion kring det resultat som har uppnåtts i analysen.

2. FORSKNINGSBAKGRUND

Det har inte forskats så mycket om läroböcker och deras innehåll. Dock har intresset ökat under senare delen av 1900-talet. Nu finns det forskning som berör bland annat lärobokens kvinnohistoria och författarna till läroboken.

Göran Andolf skrev 1972 avhandlingen *Historien på gymnasiet Undersökning och läroböcker 1820-1965*. Detta är en bred undersökning som tittar på läroböcker, läroboksförfattare och själva undervisningen i skolan. Sedan romantiken och under hela 1800-talet, men även senare, har den svenska uppfattningen om historieundervisningen varit att den ska främja fosterlandskärleken. Andolf menar dock att det har funnits i bakgrunden en skepsis mot en för mycket präglad nationell historieundervisning. Det har i historieundervisningen hävdats att om man lyfter fram en viss individ och om han eller hon tolkas som bra för människan kan detta ses som moraliskt uppfostrande när de kommer i kontakt i historieundervisningen. Eleven ser då upp till denna individ och får avsmak för lagbrytare.¹

Andolf påpekar även att undervisningen skulle främst ses som förmån för samhället. Målet var att göra eleverna till bättre medborgare. Före första världskriget skulle historieundervisningen lägga tyngdpunkten på Sverige och dess stora minnen det vill säga det gynnat statsmaktens framväxt och dess tillväxt. Det var en stor enighet om att den svenska historien skulle ha mer plats och lyftas fram mer än den allmänna historien.²

Under 1950-talet förändrades uppfattningen om samhället. Kring sekelskiftet 1800-tal - 1900-talet, sågs samhörigheten inom riket och med förfäderna som viktiga. Nationalstaters framväxt och tillväxt ansågs vara mindre viktiga.

Andolf menar att våra samtida människor som lever runt oss är mer viktiga än de människor som har levt innan oss. Perspektivet har även vidgats, från att ha omfattat Sverige och Europa, innehåller läroböckerna hela världen.³ Tyngdpunkten på allmän historia och nyare historia har växt i läroböckerna men svensk historia är fortfarande viktigast, huvudsyftet är fortfarande att

---

¹ Andolf, 1972, s 22-23

² Andolf, 1972, s 62

³ Andolf, 1972, s 63

främja fosterlandskärleken. På 1930-talet uttalades det att historieämnets innehåll skulle omdanas.⁴

Sture Långström skrev 1997 avhandlingen *Författarröst och lärobokstradition*. Författaren tar upp olika läroboksförfattare och hur författarens världsåskådning syns i läroböckerna, men även hur författaren har arbetat med sitt eget material och hur de själva anser att de har förändrats som lärare.

Långström hävdar att läroboken är det hjälpmedel som används oftast i undervisningen och att läroboken har en dominerad ställning i undervisningen och så har det varit under en lång period. Författaren hävdar även att tiden som vi lever i sätter sin prägel på läroboken men även författaren till läroboken. Trots att verktygen för undervisningen har växlats, förändrats och förbättrats så är läroboken dock det populäraste redskapet som lärare använder sig av.⁵

I Sverige studerar ca 1,4 miljoner elever i grundskolan och i gymnasiet.⁶ Långström gör sedan en beräkning på att elever använder sig av ett tiotal böcker per år. Sedan kan man lägga till alla de lärare och hundratusentals studerande som finns i landet, även de använder sig av läroböcker. Läroböcker är centralt i olika utbildningssammanhang, och är på så sätt den mest allmänna och studerade litteraturen i Sverige.⁷ Någon gång under sitt liv stöter man på läroböcker, för en del är det kanske de enda böcker de någonsin läser under sitt liv.

Läroböcker betraktas som lärarens vanligaste hjälpmedel i undervisningen. I undervisningen vill läroboken ge en känsla av korrekthet och noggrannhet, den har i detta sammanhang en särställning på grund av hur den är skapad. Denna uppfattning stärks när den används av läraren. Det är inte alltid som lärobokens innehåll ifrågasätts om den används i sammanhang med en auktoritet. Det är vanligt att elever accepterar att läroboken är äkta och tillförlitlig, trots att läroplaner uppmanar elever till kritiskt tänkande.⁸

Staffan Selander skrev 1988 *Lärobokskunskap. Pedagogisk textanalys med exempel från läroböcker i historia 1841 – 1985*. Selander tar upp hur läroboken har utvecklats historiskt

---

⁴ Andolf, 1972, s 93

⁵ Långström, 1997, s 10

⁶ Skolverkets hemsida: <http://www.skolverket.se/sb/d/1717/a/8254> och <http://www.skolverket.se/sb/d/1636/a/8719>

⁷ Långström, 1997, s 10

⁸ Långström, 1997, s 10

och vad som skiljer en lärobokstext från andra texter. Han lyfter även fram texter från läroböcker i historia. Denne författare frågar sig också hur tidens gång har påverkat utformningen av läroböcker och anser att en lärobok kan betraktas som en del i ett pedagogisk utformat informationsbärande system. Läroboken är bara en av många former för hur ett pedagogiskt innehåll kan gestaltas.

Författaren visar hur läroboken har utvecklats historiskt och hur vi kan förstå de processer som innebär att olika kunskaper överförs och omvandlas till lärobokskunskap.

Boken tar även upp vad som skiljer en lärobokstext från andra texter. Vad som karakteriserar en lärobok är att den är hårt strukturerad samt att den ska vara kopplad till undervisningen i klassrummet.⁹

En läroboks syfte är att den ska lära ut vissa grundkunskaper och är producerad för undervisning och på skolmarknaden. Strukturering av stoffet i en lärobok är fasettordnad, det vill säga att en lärobok tar upp olika teman, men varje tema behandlas på likartade sätt. En lärobok i historia kan exempelvis ordnas efter revolutioner eller regentperioder.¹⁰

Hans Albin Larsson publicerade sin bok *"Barnet som kastades ut med badvattnet Historien om hur historieundervisning närmast blev historia"* år 2001. Larsson tar upp hur synen på historieämnet har förändrats genom åren. Larsson belyser även hur det svenska skolsystemet har genomgått en förändring från 1800-talet fram till år 1990. Författaren beskriver att ämnet "Historia med samhällslära" från 1928 och framåt betonar mer den allmänna historien än den hade gjort tidigare. Historieämnets fokus förflyttades från kollektivet till individen. Eleverna skulle öva sig i kritiskt tänkande samt att de skulle känna till grunderna i historieforskning. I denna bok speglas hur nationalkänslan, statsidealismen och fosterlandskärleken skulle genomsyra historieundervisningen under decennierna före 1940. Det var viktigt att lyfta fram folkkulturen, hembygdskänslan och humanistiska värden.¹¹

---

⁹ Selander, 1988, s 39

¹⁰ Selander, 1988, s 30

¹¹ Larsson, 2001, s 74

2.1 Lärobokens utveckling

Det är två perioder som läroboken på västerländskt vis relateras till, det vill säga 1500-talet och 1600-talet då tryckkonsten utvecklade, därefter på 1800-talet och 1900-talet då läroboken blev det väsentligaste materialet i undervisningen.¹²

Peter Ramus (1515 – 1572) omdanade undervisningen på så sätt att den gick från att ha varit knuten till en person som satt och lyssnade till att bli mer bunden av text och till en mer läsande aktivitet. Det blev viktigare att lära sig att memorera lärobokstexter. Ramus skapade ett schema som kunde användas för att organisera undervisningen och på så sätt förenkla kunskapen. Det nya sättet att organisera undervisningen och lärandet med hjälp av läroböcker strukturerade elevers tänkande.¹³

Jan Amos Comenius (1592 – 1670) utvecklade och publicerade år 1658 läroboken *Orbis sensualium Pictus*. I 200 år användes denna grundläggande lärobok i latin utan att några ändringar gjordes i läroboken. Läroboken innehöll små berättande stycken och bilder.¹⁴

I den allmänna skolan på 1800-talet introducerades läroböcker i de olika ämnena men även i de olika årskurserna. Ett resultat av 1800-talets utbildningssystem är att den moderna läroboken växte fram. Dock formades lärobokens huvudsakliga uppbyggnad redan under 1500- och 1600-talet.

För att tillämpa den bästa möjliga undervisningen kan läroböcker vara ett betydelsefullt hjälpmedel. Genom att nutidens läroböcker har ett utbud av olika kategorier och att utformningen på läroböckerna har ändrats kan elevers uppfattning om omvärlden organiseras på ett lättare sätt.¹⁵

Ett läromedel kan dominera marknaden i flera decennier då ¹⁶utbudet är magert inom vissa kunskapsområden, exempelvis kan nämnas Odhners och Grimbergs läroböcker i historia under början av 1900-talet men även *Alla tiders historia* under 1980-talet.¹⁷ Då världen ändrades under 1990-talet efter kalla krigets slut reviderades många läroböcker. Det fanns inte

---

¹² Selander, 1988, s 15

¹³ Selander, 1988, s 15

¹⁴ Selander, 1988, s 16

¹⁵ Selander, 1988, s 17

¹⁶ Selander, 1998, s 17

¹⁷ Långström, 1997, s 11

längre något behov att skildra kommunismen och imperialismen som ett hot då världen arbetade tillsammans över gränserna.¹⁸

2.1.1 Lärobokens struktur och funktion

En text i en lärobok skiljer sig i flera olika punkter från andra texter. Enligt Selander kan en pedagogisk text avse en ”lärobok, läsebok, övningsbok eller ett undervisningsprogram”¹⁹ i något visuellt medium. Idén med en pedagogisk text är att den bevarar den kunskap som finns och skapar ingen ny. Den pedagogiska texten måste följa vissa krav då den utformas. Dessa krav kan vara att den ska passa en viss utbildningsnivå. Ett gemensamt krav för pedagogiska texter är att de ska tydliggöra någonting samt att den kunskap som förmedlas av texten ska kunna kontrolleras av läraren på ett tämligen enkelt sätt. En pedagogisk text är framställd för ett utbildningssystem som innefattar lektioner, klasser, stadier och så vidare.²⁰

Den vetenskapliga kunskap som ligger till underlag för en lärobokstext förenklas i en process som kallas för pedagogisk *text-traduktion*.²¹

Dessutom ska en lärobokstext vara anpassad till läsekretsens förkunskaper. Ytterligare drag hos en lärobok är att den är sluten. En sluten lärobok karaktäriseras av att den rymmer inom sina pärmar vad som är väsentligt att veta inom ämnet. Läroboken blir därmed ämnet eller kursen. Vad som ska läras ut anges i en skriven läroplan, men hur detta stoff ska presenteras avgörs av läroboksförfattaren och dennes förlag. Hur en lärobok utformas beror på hur tidigare läroböcker ser ut, på den rådande tidens teknologiska nivå samt utvecklingen av layoutmässiga förbättringar. Vad som styr det innehållsmässiga i en lärobok är vad som speglas i den rådande läroplanen och tidens bedömningar av moraliska värderingar och kunskaper.²² Lärare uppfattar läroböcker som det främsta redskapet i sin undervisning. I svenska skolor leds undervisningen ofta av lärarnas val av läromedel. ²³ Den existerade forskningen pekar på det faktum att läroboken styr undervisningen i allmänhet och i synnerhet

---

¹⁸ Långstöm, 1997, s 15

¹⁹ Selander, 1988, s 18

²⁰ Selander, 1988, s 18

²¹ Selander, 1988, s 19

²² Selander, 1988, s 19

²³ Långstöm, 1997, s 18

historieämnet. Att läroböcker dominerar i undervisningen har bekräftats i en stor europeisk studie.²⁴

Någon speciell frågeställning styr inte en läroboks innehåll utan den har en allmän historisk utgångspunkt.²⁵ Produktmässigt påverkas läroboken av en mängd olika krav. En lärobok ska bland annat kunna leva upp till förslaget och köparens behov, de gällande läroplanerna, samt, författarens historiesyn och bakgrund.²⁶

2.2 Presentation av styrdokument

Lärare i den svenska skolan ska bedriva sin undervisning utifrån politiska styrdokument, så som läroplaner, kursplaner och lokala kursplaner. I dessa styrdokument framkommer det vilka mål som ska nås i undervisningen samt riktlinjer för vad man ska undervisa om.

2.2.1 1933 års läroverksstadga jämte timplaner och undervisningsplan

Gymnasiet har till uppgift att fördjupa och utvidga allmän medborglig bildning som eleverna har fått i realskolan. Gymnasiet skulle även ge grundläggande vetenskapliga insikter som ”vidare utbildas vid universitet eller högre fackutbildningsanstalt”.²⁷ I undervisningsplanen betonas att undervisningen i historia har till uppgift att vidga och fördjupa de kunskaper som eleverna har inhämtat i svensk och allmän historia från de tidigare skolstadierna. Det var av vikt att lära sig om sin egen tids kultur och samhällsliv och sätta in dem i ett historiskt perspektiv.

2.2.2 Lgy 66

I läroplanen från 1966, Lgy 66, finner man ett 15 sidor långt avsnitt som innehåller kommentarer och anvisningar angående historieämnet. Man vill sätta fokus på ämnets främsta uppgift och att ge kännedom om gångna tider. I läroplanens del om kommentarer påpekas att Sveriges historia inte kan läsas isolerat, utan man bör arbeta i samverkan med ett annat ämne.

”Undervisningen i historia har till uppgift att vidga och fördjupa kunskaperna om väsentliga epoker och förlopp i allmän och nordisk historia, att ge insikt om hur

---

²⁴ Karlsson & Zander, 2004, s 274

²⁵ Florén & Ågren, 1998, s 10

²⁶ Karlsson & Zander, 2004, s 276

²⁷ 1933 års läroverksstadga, 1933, s 3

vår egen tids samhällsformer samt dess kultur och levnadsförhållanden vuxit fram samt att ge kontakt med historisk källmaterial och därvid grundlägga och utveckla förmågan att kritiskt och nyanserat bedöma uppgifter, sammanhang och problem i det förgångna och nutiden”.²⁸

2.2.3 Lpf 94

Enligt *Lpf 94* ska elever i gymnasiet ha ”kännedom om Sveriges kultur och historia”.²⁹ Det står även att ”undervisningen ska ge ett historiskt perspektiv så att eleverna kan förbättra sin beredskap inför framtiden men även få förståelse för kunskapens relativitet”.³⁰ God kännedom om ”det svenska, nordiska och västerländska kulturarvet”³¹ ska även eleverna ges i gymnasieskolan men även få en inblick om de olika ”nationella minoriteternas historia”³² som finns i vårt land. Eleverna ska kunna granska olika förlopp ”ur ett svenskt, nordiskt, europeiskt och globalt perspektiv”.³³ Enligt *Lpf 94* ska läraren se till att både manliga och kvinnliga perspektiv skildras i undervisningen.

De kursmål som historieundervisningen har för eleverna är att de ska utveckla kunskap om de historiska utvecklingslinjerna, strukturerna och förändringsprocesserna, detta för att ge sammanhang och bakgrund för både individ och samhälle. Eleverna ska utveckla förståelse för historiska företeelser och olika bakgrunder vare sig det gäller storpolitik eller vardagsliv.³⁴

---

²⁸ *Lgy 66*, 1966, s 13

²⁹ *Lpf 94*, 1994,

³⁰ *Lpf 94*, 1994,

³¹ *Lpf 94*, 1994,

³² *Lpf 94*, 1994,

³³ *Lpf 94*, 1994,

³⁴ Skolverkets hemsida:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=8&skolform=21&id=HI&extraId=>

3. METOD

I denna undersökning har tre olika läroplaner från 1933, 1966 och 1994 studerats. Därefter har tre olika gymnasieläroböcker i historia som är tryckta i anslutning till att det kom en ny läroplan studerats. Böckerna som har valts ut är *Allmän historia för gymnasiet, Nya tiden* (Erik Falk och Gustaf Jacobson), *Historia för gymnasiet I* (Martin Bäcklin, Sten Carlsson, Waldemar Lendin och Hugo Valentin) och *Alla tiders historia* (Börje Bergström, Arne Löwgren och Hans Almgren). Läroböckerna innehåller allmän historia.

De tre olika läroplanerna har jämförts med varandra. De har sedan jämförts med de tre olika läroböckerna. Undersökningar har gjorts för att se hur väl läroböckerna stämmer överens med den då gällande läroplanen.

På grund av brist på läroböcker användes de läroböcker som låg bäst i tid. Anpassning har skett efter det material som fanns att tillgå. Exempelvis användes en lärobok från 1971 istället för en bok från 1960-talet. Trots detta har undersökningen inte påverkats något märkbart. *Bok 2* som används i undersökningen ligger tidsmässigt i närheten av *Lgy 66*.

Fördelar med att använda skriftliga källor är att det finns stora mängder information. Det är även en billig metod och källorna kan lätt kontrolleras av andra. Nackdelar med att använda skriftliga källor är källans pålitlighet. Men det kan även vara så att det är en andrahands källa som har producerats för andra ändamål och att källorna kan bygga mer på författarens tolkningar än att ge en objektiv bild av verkligheten.³⁵

---

³⁵ Denscombe, 2000, s 201

4. PRESENTATION AV KÄLLMATERIAL

En kortare presentation av källmaterialet kommer att presenteras i detta avsnitt för att ge en tydligare bild av det material som denna undersökning grundar sig på.

4.1 Allmän historia för gymnasiet Nya tiden (bok 1)

Läroboken är skriven av Erik Falk och Gustav Jacobsson och gavs ut år 1933. Boken består av 223 sidor, uppdelade på åtta kapitel. Kapitlen är indelade i underrubriker som förklarar de beskrivna händelserna närmare. Innehållsmässigt tar författarna upp tiden från renässansen och fram till efter första världskriget. I slutet av boken finner man regentlängder och litteraturanvisningar. Boken består av ren text, några bilder och kartor finns inte med i boken. Dock finns det släktträd av de europeiska kungahusen med i läroboken.

4.2 Historia för gymnasiet årskurs 1 (bok 2)

Läroboken är skriven av Martin Bäcklin, Sten Carlsson, Waldemar Lendin och Hugo Valentin. Denna lärobok tar upp allmän och nordisk historia mellan åren 1000 – 1789. Bokens tyngdpunkt kretsar kring allmän idéutveckling, kyrkan, konsten och musikens historia. Första upplagan gavs ut 1966. Författarna har utgått från 1966 års läroplan för gymnasiet när de har skrivit boken. Läroboken innehåller 190 sidor. Sidorna i boken är tvåspaltiga. Boken illustreras med svartvita bilder och kartor. Förklarande fördjupningar skrivs i ett mindre typsnitt. Då viktiga personer och platser nämns för första gången i boken skrivs deras namn med kursiverad stil. Viktiga årtal i boken markeras med fetare typsnitt.

4.3 Alla tiders historia (bok 3)

Läroboken är skriven av Börje Bergström, Arne Löwgren och Hans Almgren år 1996. Boken är på 375 sidor, uppdelat på tio kapitel från forntiden fram till nästan nutid. Varje kapitel har flera underrubriker så att det är lätt att hitta i boken samt att man vet vad det kommer att handla om. Boken börjar med en färgstark innehållsförteckning med bilder och sedan finns svenska regentlängder. Hela världshistorien tas upp, både den allmänna och den nordiska. Boken avslutas med ett komplett register, indelat i person och sakregister. Tidslinjer återkommer regelbundet i boken, vilket ger läsaren en tydlig bild över textens innehåll. Det

finns många färgglada bilder i boken, nästan på varje sida med en tillhörande text till bilden. Viktiga personer och uttryck som nämns för första gången är skriven med kursiverad stil. Ord som kan vara svåra att förstå står skrivet i marginalen av sidan med fetare stil och en förklaring till ordet.

5. NEDSLAGEN I HISTORIEN

Avsnittet redogörs i kronologisk ordning om de utvalda personer och händelser undersökningen fokuserar på. Varje del börjar med en kort sammanfattning av ämnet för att sätta in läsaren i ämnet. Därefter presenterar hur de olika läroböckerna lägger fram det aktuella ämnet.

5.1 Gustav II Adolf

Gustav II Adolf föddes den 9 december 1594 och dog den 6 november år 1632. Föräldrar till Gustav II Adolf var Karl IX och Kristina av Holstein-Gottorp. Gustav II Adolf var far till drottning Kristina. Gustav var svensk kung mellan 1611-32, hans regeringstid räknas som en viktig del i Sveriges historia. Det var Gustav II Adolf som lade grunden för Sveriges stormaktsställning. 1632 hade Gustav en maktposition som ingen svensk statsman före eller efter honom haft.³⁶

5.2 Nedslagen i läroböckerna

5.2.1 Allmän historia för gymnasiet Nya tiden (bok 1)

Gustav II Adolf nämns på sidorna 53 och 54, i denna lärobok i samband med det trettioåriga kriget. Kungen berörs i text för första gången då Sverige kliver in i det trettioåriga krigets svenska skede. Den svenske kungen handlade i rent självförsvar då han anföll Tyskland år 1630. Författarna lyfter fram den svenska kungen som den stora segerherren vid slaget vid Breitenfeld. Gustav II Adolf beskrivs även som segerrik då Sverige vinner fälttåg i södra Tyskland.

Falk och Jacobsson skriver om Gustav II Adolfs planer på att bilda ett stort protestantiskt förbund under svensk ledning. Med detta förbund ville man garantera protestanternas trygghet i framtiden. Dock kunde den svenska kungen inte genomföra denna plan eftersom han stupade på det dimmiga slagfältet i Lützen i kamp mot Wallensteins trupper år 1632.³⁷

---

³⁶ Nationalencyklopedin, 1998

³⁷ Falk & Jacobson, 1993, s 53

5.2.2 *Historia för gymnasiet årskurs 1 (bok 2)*

Gustav II Adolf beskrivs på tre ställen i boken, på sidorna 77, 89, 178.

Första gången den gamle krigarkonungen nämns är i samband med hans landstigning på den tyska östersjökusten år 1630. Författarna citerar här kungen med orden "Så är kriget äro sakerna så vitt komne, att alle de krig uti Europa föres äro blandande uti varannan och vorde till ett". Under rubriken *Det svenska skedet* nämns Gustav II Adolf i samband med slaget vid Breitenfeld 1631. Svenskarna vinner slaget mot Tillys tunga och svårmanövrerade trupper. Efter detta nämner författarna att kungen drar mot sydväst där han besitter områden vid Main och Rhen. Gustav II Adolf tågar vidare mot norr där han mötter Wallenstein vid Lützen år 1632. Där stupar kungen, men svenskarna vinner slaget.³⁸

Vidare så nämns kungen i en bildtext. Här får man veta att kungen var en begåvad statsman, fältherre och administratör. Författarna redogör att kungen var djärv och bar på en metodisk planmässighet.³⁹

Som 17-åring dör Gustav II Adolfs far (Karl IX) under ett brinnande krig. Då Gustav II Adolf var prins fick han teckna en kungaförsäkran, som innebar att hans makt inskränktes. Gustav II Adolf beskrivs som en kung som genomförde stora reformer inom samhället.⁴⁰

5.2.3 *Alla tiders historia (bok 3)*

Gustav II Adolf beskrivs på fyra ställen i boken, sidorna 95, 110, 112 och 113. Första gången som Gustav II Adolf nämns i boken har med trettioåriga kriget att göra. Det berättas att han steg i land på tysk mark med en armé sommaren år 1630, därefter berättas det att år 1632 stupade Gustav II Adolf vid Lützen men att striden gick vidare.⁴¹

Under rubriken: *Gustav II Adolf i samarbete med råd och riksdag* i den nordiska delen av kapitlet kan man läsa att högadeln såg sin chans år 1611 att ta kontrollen över Sverige då Gustav II Adolf ännu inte var myndig. Gustav II Adolf fick bli kung trots att han inte var myndig, men han var tvungen att avge en kungaförsäkran, där Gustav II Adolf lovade att höra

---

³⁸ Bäcklin, 1971, s 78

³⁹ Bäcklin, 1971, s 89

⁴⁰ Bäcklin, 1971, s 90

⁴¹ Bergstöm, 1996, s 95f

ståndernas synpunkter vid lagstiftning, beskattning och viktiga utrikespolitiska beslut. Trots att adeln hade ett ökat inflytande kunde kungen ändå hävda sin makt.⁴²

Författarna tar även upp att Gustav II Adolfs inblandning i den finska politiken där han redogjorde för riksdagen för freden i Stolbova, där han betonade att Finland nu var skilt från Ryssland genom sjön Ladoga. Författaren tar även upp ett citat från Gustav II Adolf, ”Så förhoppas jag till Gud, att det ock skall ryssen bliva svårt över denna bäcken hoppa eller springa”.⁴³ I själva verket innebar freden ett bakslag. Kungen hade planerat att flytta fram gränsen till Norra ishavet för att kunna kontrollera den tyska handeln över Archangelsk.⁴⁴

Under rubriken *Sverige och trettioåriga kriget* tas det upp att Gustav II Adolf steg i land med en svensk här i Pommern sommaren år 1630, han besatte då Odermynningen. Samtidigt tog han kontakt med de protestantiska furstarna.⁴⁵ Gustav II Adolf dog vid Lützen den 6 november 1632. Detta sågs som en allvarlig förlust, men kriget kunde trots detta föras till ett tämligen framgångsrikt slut.⁴⁶

5.3 Trettioåriga kriget

Trettioåriga kriget varade ifrån 1618- 1648, därav sitt namn. Kriget bestod av en massa konflikter. Det var främst i Tyskland som kriget utspelade sig men även i övriga Centraleuropa. Kriget ansågs först som ett religionskrig mellan katoliker och protestanter. Ett centralt konfliktelement var kraftmätningen mellan de tyska territorialfurstarna och den tysk-romerske kejsaren. En kamp mellan Nederländerna och den spanska monarkin pågicks även. Men även mellan huset Habsburg och Frankrike. Sverige och Danmark gick med i kriget då de fruktade för kejserlig maktexpansion vid Östersjön.⁴⁷

---

⁴² Bergstöm, 1996, s 110

⁴³ Bergstöm, 1996, s 112

⁴⁴ Bergstöm, 1996, 112

⁴⁵ Bergstöm, 1996, 112

⁴⁶ Bergstöm, 1996, s 113

⁴⁷ Nationalencyklopedin, 1998

5.4 Nedslagen i läroböckerna

5.4.1 Allmän historia för gymnasiet Nya tiden (bok 1)

Det trettioåriga kriget skildras på fem sidor i boken. Läroboken delar upp kriget i en kronologisk ordning och man tar avstamp i Tyskland före kriget.

Tysklands situation före kriget beskrivs i både ekonomiska och religiösa ordalag. I ekonomiskt hänseende minskas Hansans makt under 1500-talet. Det tyska näringslivet förskjuts till åkerbruk och boskapsskötsel. Trots handelns tillbakagång rådde ett stort välstånd i det tyska riket. På det religiösa området blev det motsättningar mellan lutheraner och kalvinister och detta drog katolikerna nytta utav. I kraft av den augsburgska religionsfreden gav Tysklands furstar rätt att bestämma över sina undersåtars religion. Den ökade spänningen mellan de olika religionsformerna, leder till en våldsamt kamp.⁴⁸

Nu tar det Böhmska skedet form i det som skulle bli inledningen till det trettioåriga kriget. Protestanter i Böhmen avtvingar sin katolske landherre, Kejsar Rudolf II, ett berömt ”majestätsbrev” som tillförsäkrade katolikerna vissa kyrkliga rättigheter. Detta gör att protestantiska adelsmän vandrar till slottet i Prag. Händelserna i slottet leder till en allmän resning i Böhmen år 1618. Böhmanerna vägrar att erkänna den katolske kejsaren Ferdinand II som regent. De vill istället ha Fredrik av Pfalz som ledare. Denne besegras av Ferdinands trupper under ledning av Tilly 1620. Fredrik tvingas fly från sitt arvland Pfalz och Maximilian av Bayern blir ny kurfurste.⁴⁹

Den danske kungen Kristian IV ingriper i kriget då katolska trupper närmar sig norra delarna av Tyskland. Han uppmanas av England och Holland att hejda den katolske kejsarens framfart. Med understöd från England utrustar Kristian en här som strider mot Tillys trupper. Danskarna förlorar dock detta slag. Den böhmiske adelsmannen Wallenstein intar Jylland och börjar besätta den tyska östersjökusten. Denne Wallenstein övertalar kejsaren att sluta fred med den danske konungen eftersom katolikerna var rädda att Danmark skulle ta hjälp av Sverige i kriget. Kristian återfår sitt land mot att han då lovar att inte lägga sig i Tyskland angelägenheter. Katolikerna stod nu som herrar över hela Tyskland.

---

⁴⁸ Falk & Jacobson, 1933, s 50f

⁴⁹ Falk & Jacobson, 1933, s 51f

Det uppstår dock oenighet i det katolska lägret. Man fruktar att kejsaren med hjälp av Wallensteins trupper ska skaffa sig ett envælde i Tyskland, denna prognos tilltalande varken de katolska eller de protestantiska furstarna. Efter påtryckningar från furstarna avskedar kejsaren Wallenstein. Det var nu som det svenska skedet tar vid i detta krig.⁵⁰

I läroboken belyser man svenskarnas intåg i Tyskland år 1630 och Sveriges stora framgångar på slagfälten runt om i Europa. Berömda slag som Breitenfeld (1631), Lützen (1632) samt Nördlingen (1634) omtalas i texten. Gustav II Adolfs död i Lützen beskrivs kortfattat.

Wallenstein drar sig tillbaka till Böhmen efter den svenske kungens död. Axel Oxenstierna axlar den fallne kungen roll som ledare för den svenska politiken och han lyckas delvis att driva fram en protestantisk allians genom de sydtyska protestanternas sammanslutning på konventet i Heilbronn 1633. Svenskarna förlorar i Nördlingen år 1634 och detta omkullkastar allianssystemet. Tyska protestantiska furstar bryter förbundet med Sverige.⁵¹

Under det svensk-franska skedet stod Sverige isolerat efter freden som slöts i Nördlingen och Pragfreden. Frankrike går med i kriget eftersom man vill utvidga sina gränser mot Tyskland och Spanien. Hertig Bernhard av Weimar, som var befälhavare för den svenska armén vid Nördlingen, går i Frankrikes tjänst och erövrar för dess räkning stora delar av Elsass. Sverige har stora framgångar med under de svenska härförarna Banér, Torstensson och Wrangel. Det trettioåriga kriget utvecklades från att vara ett rent religionskrig till att bli ett erövringskrig.⁵²

Westfaliska freden avslutade trettioåriga kriget. Namnet tillkom då freden slöts i de westfaliska städerna Osnabrück och Münster. Uppgårelsen gällde territoriella förändringar, religionen och det tyska rikets författning. Sverige fick en del av Pommern, Wismar, och biskopsstiften Bremen och Verden. Sveriges konung blev därmed tysk riksfurste. Frankrike fick Elsass. Bayern blev större och Brandenburg fick en stor del Pommern. De religiösa följderna blev att varje furste skulle ha rätt idka vilken religion som helst i sitt land. Protestanterna fick behålla sina andliga områden. Det tyska rikets författning påverkades av freden. Den gamla konflikten mellan kejsarmakt och furstemakt löstes upp.⁵³

---

⁵⁰ Falk & Jacobson, 1933, s 52f

⁵¹ Falk & Jacobson, 1933, s 53f

⁵² Falk & Jacobson, 1933, s 54f

⁵³ Falk & Jacobson, 1933, 55

5.4.2 Historia för gymnasiet årskurs 1 (bok 2)

Trettioåriga kriget beskrivs på sidorna 76 – 80, varav de svenska skeendena tas upp på sidorna 77 – 78.

Sveriges roll i det trettioåriga kriget varade mellan åren 1630 – 48. Sverige och Frankrike anfaller Danmark – Norge. Den svenske fältherren Torstensson anfaller söderifrån, via Tyskland och andra svenska trupper anfaller från Skåne. Freden i Brömsebro 1645 tas upp i boken och att Danmark – Norge avträdde Jämtland, Härjedalen, Gotland och Ösel till Sverige. I Öresund blev det tullfrihet för svenska skepp.

Det trettioåriga krigets allmänna historia börjar med året 1618. Under detta år gjorde böhmarna uppror, då en katolsk habsburgare valdes till kejsare. Kejsaren slår ner upproret och de böhmiska protestanterna undantrycks. Katolicismen segertåg fortsätter till Nordtyskland. Danmark- Norge blandar sig nu i kriget.⁵⁴ Det årtal (1630) som Sverige går med i kriget markeras med fet stil. Sverige och Frankrike sluter förbund med varandra år 1631. Även Brandenburg och Sachsen går i förbund med svenskarna. Den katolske Tillys arméer besegras av Gustav II Adolfs trupper 1631.⁵⁵ Den svenske kungen stupar i Lützen i november 1632 då denne möter den böhmiske adelsmannen Wallensteins trupper. Bokens författare beskriver att trots att svenskarna vann detta slag, så blev segern värre än ett nederlag eftersom kungen hade stupat. Efter det svenska nederlaget vid Nördlingen kollapsar det svenska allianssystemet samman. Sachsen och andra protestantiska stater sluter fred med kejsaren.⁵⁶

Westfaliska fredens fredsförhandlingar förs i Münster och Osnabrück i Westfalen. Det var den första allmäneuropeiska fredskongressen av sitt slag. Boken tar upp vilka de viktiga territoriella förändringarna i Europa blev efter trettioåriga kriget och man nämner hur det tyska riket skulle organiseras härnäst. Den religiösa tvistefrågan löste man genom att låta de områden som före 1624 hade varit protestantiska skulle så förbli. Tyskland delades upp i en katolsk och protestantisk del.⁵⁷

---

⁵⁴ Bäcklin, 1971, s 76

⁵⁵ Bäcklin, 1971, s 77

⁵⁶ Bäcklin, 1971, s 78

⁵⁷ Bäcklin, 1971, s 78f

5.4.3 *Alla tiders historia (bok 3)*

Trettioåriga kriget får cirka en och en halv sida i läroboken i den allmänna delen och en halv sida i Nordens historia. Författarna tar upp religionsfreden i Augsburg och att katoliker och lutheraner tävlade om vem som skulle dominera. Calvinisterna var upprörda, trots det vann de terräng på flera håll. Detta ledde så småningom till ett öppet krig, Författarna räknar trettioåriga kriget som det största och mest förödande krig i Europa, tills napoleonkrigen var på 1800-talet. Den tändande gnistan var när en skara protestanter kastade ut två kejsarliga ståthållare ut genom ett fönster i ett slott i Prag år 1618. Det blev en folkresning mot den tyske kejsaren i Böhmen, vilket beskrivs att det är i nuvarande Tjeckien. Upproret slogs ner och katolikerna nådde framgång. Kriget fortsatte i Tyskland men kriget sågs nu inte enbart som ett religionskrig utan också som en kamp mellan kejsaren och de tyska delstaterna. Kampen började som ett inbördeskrig men utvecklades snabbt till en internationell konflikt där även Sverige drogs med. Sommaren 1630 steg Gustav II Adolf i land på tysk mark med en arme. Svenskarna fick ekonomiskt stöd av Frankrike. Gustav II Adolf stupade vid Lützen år 1632, men striden gick vidare. Så småningom ingrep det katolska Frankrike med egna trupper på svensk sida. I läroboken kan man sedan läsa att hela kampen var alltför skiftande och motsägelsefull för att återges i detalj i boken. Till bilden av kriget hörde dock de systematiska härjningarna av hela landsdelar till, vilket kallas ”psykologisk krigsföring”.⁵⁸

Under rubriken *Sverige och trettioåriga kriget* i den nordiska delen av kapitlet får man än en gång berättat för sig om Gustavs landstigning på tysk mark. Författarna till läroboken ställer sedan en fråga till läsaren ”Varför grep Sverige in i det krig som rasade i Tyskland sedan mer än ett årtionde?”⁵⁹ Här hänvisas man tillbaka till sidan 95 där det står om det trettioåriga kriget sett ur ett europeiskt håll. Författaren radar sedan upp i 3 punkter olika anledningar till orsaken. Kriget för Sveriges del fördes med växlande framgång. Sedan får man än en gång reda på den svenske kungens död och att detta sågs som en allvarlig förlust, men kriget kunde trots detta föras till ett ganska framgångsrikt slut. Sveriges deltagande i kriget blev efter hand allt mer inriktat på erövring.⁶⁰

Westfaliska freden år 1648 var resultatet av det trettioåriga kriget. De tyska delstaterna blev i praktiken självständiga och den tysk-romerska kejsarvärdigheten en tom titel. Segermakterna

---

⁵⁸ Bergström, 1996, s 95f

⁵⁹ Bergström, 1996, s 112

⁶⁰ Bergström, 1996, s 112f

Frankrike och Sverige gjorde territoriella vinster och blev fredens övervakare. Landområden i Elsass tillföll Frankrike, Sverige fick de viktiga Oder-, Elbe- och Wesermynningarna, på detta sätt fick de betydande tullinkomster. Läroboken skriver även att vårt land framstod nu som en europeisk stormakt.⁶¹

5.5 Kvinnor under 1500- och 1600-talet

Kvinnor har i historieskrivningen varit gömda och glömda. Den tidiga historieskrivningen präglas mycket av diplomati, utrikespolitik, krig, fredsfördrag, handel och erövringar. Det var bara män som förekom i dessa texter. Under 1960-talet skedde en radikaliserings av historieämnet och universiteterna ville att man skulle studera folkets historia. Man ändrade därmed perspektivet på historieämnet, bort från krig och diplomati till ett underifrån-perspektiv. Detta blev begynnelsen till det vad som idag kallas för kvinnohistoria.⁶² Under 1970-talet nämner kvinnohistoriker att kvinnor har varit gömda och glömda av manliga historiker. Man ville nu lyfta fram enskilda kvinnor och kvinnor som ett kollektiv för att komplettera historieskrivningen. Syftet med detta var att man ville synliggöra kvinnorna i historien. Det blev dock svårt att se kvinnohistorieskrivningen som ett komplement till den manliga. Kvinnorna uppförde sig inte som de "skulle" det vill säga som männen eller så fanns de inte med i historieskrivningen i överhuvudtaget.

Arbetarkvinnorna exempelvis, speglade inte alltid sina mäns ideal, utan de kunde drömma om ett borgligt hem istället för socialism. Därför blev det problematiskt att lägga till kvinnor i historien. Denna tilläggshistoria har kritiserats för att peka på att kvinnors roll i historien har varit marginell. Forskare som studerar kvinnohistoria märkte snart att kvinnohistoria handlade om diskriminering och utestängning. Dessa forskare lade även märke till att historien verkade ändra på sig när kvinnor las till vilket i sin tur omöjliggjorde tilläggshistoria.⁶³

---

⁶¹ Bergstöm, 1996, s 96

⁶² Hirdman, 1996, s 9

⁶³ Hirdman, 1996, s 11

5.6 Nedslagen i läroböckerna

5.6.1 Allmän historia för gymnasiet Nya tiden (bok 1)

Kvinnorna i denna lärobok är väldigt få. De kvinnor som dokumenteras i texten är enbart drottningar. Många av dessa kvinnor finner man i släktträd över de europeiska kungahusen. Den första kvinnan som utförligt beskrivs i text är den franske kungen Henrik II:s hustru, Katarina av Medici. Om henne nämns att hon utövade ett starkt inflytande på sina söner och att hon styrde Frankrike under den blivande kungen Karl IX minderårighet.⁶⁴ Katarina av Medici dotter, Margareta av Valois nämns i samband med försoningsbröllopet med Henrik av Navarra.

Författarna nämner även en fransk änkedrottning, nämligen Maria av Medici. Hon var gift med Henrik IV. När Henrik dog tog hon över regentskapet tills den blivande kungen Ludvig XIII skulle bli myndig.⁶⁵

Första gången Henrik VIII:s dotter Maria nämns i lärobokstexten är som gemål till Filip II av Spanien. Hon beskrivs som en fanatisk katolik. Denna Maria får senare tillnamnet den blodiga. Hon avlider efter fem år i regeringen och då kliver hennes syster Elisabet upp på tronen.

I det engelska kungahuset belyser författarna ytterligare en betydelsefull kvinna. Drottning Elisabeth (1558- 1603) beskrivs som den regent som styrde England under dess första storhetstid. Man påpekar dock att hon inte var ensam om att föra in England i denna storhetstid, utan hon hade framstående rådgivare som hjälpte henne med detta. Elisabeth hade ett stort personligt inflytande, hon var även fåfång och nyckfull. Denne drottning var en god ledare och hade en mångsidig utbildning.

Under rubriken *Elisabeths kyrkopolitik* beskrivs hon som relativt likgiltig inför religiösa frågor, trots att det var hon som förde reformationen till seger i England. Katolikerna ansåg att Elisabeth var en oäkta dotter till Henrik VIII och de ville inte att hon skulle ha arvsrätten till tronen. För att fortleva som Englands drottning måste hon få hjälp av protestanterna.⁶⁶

---

⁶⁴ Falk & Jacobson, 1933, s 33

⁶⁵ Falk & Jacobson, 1933, s 35f

⁶⁶ Falk & Jacobson, 1933, s 40

Ytterligare en kvinna nämns i samband med Elisabeth, nämligen Maria Stuart drottningen av Skottland. Hon härstammade från ätten Tudor och ansågs av katolikerna vara den som skulle vara Englands rättmätiga drottning. Maria spenderade sin uppväxt vid det franska hovet och var en kort tid Frankrikes drottning. Då hon återvände till Skottland och blev drottning år 1561 så fick hon svåra bekymmer. Den skotska adeln var svårhanterlig och kalvinismen var införd i landet. Stuart drottningen invecklas i svåra dramatiska händelser som slutligen förde henne till undergång. Hon gifter sig med en släkting, men denne blir hatad och föraktad av Maria och han avrättas. Den som troligtvis hade mördat Marias make var greve Bothwell. Maria gifter sig senare med Bothwell, som Maria ansågs då som hans medbrottsling. Bothwell flyr landet och Maria fängslas. Hon lyckas att fly från fängelset och vädjar till sin rival, Elisabeth och flyr till England 1568. Men när Elisabeth kommer till England sätts hon i fängelse och Elisabeth låter avrätta den fångna skotska drottningen år 1587.⁶⁷

5.6.2 Historia för gymnasiet årskurs 1 (bok 2)

Under den tidigmoderna tid som speglas i uppsatsen så lyfts väldigt få kvinnor fram i historien. I *Historia för gymnasiet* är det främst fem kvinnor som tas upp: Elisabeth I, Maria Stuart, drottning Kristina, Hedvig Eleonora samt Katarina Jagellonica. Författarna nämner inget alls om hur allmogens kvinnor hade det under den tidigmoderna tiden.

Elisabeth framträder i boken då hennes halvsyster dör och hon får ärva tronen efter henne. Hennes regering omnämns som Englands storhetstid. Elisabeth nämns som en förgrundsfigur för den anglikanska kyrkan. Man beskriver de kyliga relationerna mellan Elisabeths England och Filip II:s Spanien. Kampen dem emellan gällde reformation och motreformation.⁶⁸

Även den skotska Maria Stuart drottningen, nämns i korta ordalag i boken. Stuarts Skottland var katolsk och Elisabeths England var protestantiskt. Stuart drottningen fick lov att fly efter ett kalvanistiskt uppror och hamnade i England. Elisabeth håller Maria fången och tillslut så avrättades hon år 1587. Stuart drottningen avrättades på grund av att hon ansågs vara farlig för Elisabeth – eftersom katolikerna ansåg att hon var Englands rättmätiga drottning.

---

⁶⁷ Falk & Jacobson, 1933, 41f

⁶⁸ Bäcklin, 1971, s 68

Maria hamnade i centrum av sammansvärningar, som syftade till att röja Elisabeth ur vägen, för att kunna sätta sig själv på tronen som Englands drottning. Man ansåg att Marias delaktighet i denna komplott var bevisad, då undertecknade Elisabeth efter lång tvekan dödsdomen.

Drottning Kristina var den sista monarken av Gustav Vasas ätt. Hon beskrivs i boken som en handlingskraftig kvinna då det gällde regeringsärenden, men vardagsbestyren tråkade ut henne. En brännande fråga i Sverige under den här tiden var tronföljden. Riksrådet ville att drottningen skulle gifta sig och få barn som kunde efterträda henne.

Kristina vägrade och drev i stället igenom att hennes kusin Karl Gustav skulle utses till tronföljare. Hon kunde nu fullfölja sin andra stora plan, nämligen att abdikera. Kristinas främsta skäl för att abdikera var troligtvis olusten inför regeringsarbetets vardag och hennes dragning till att konvertera till katolicismen. Efter riksdagen 1654 godkändes drottningens tronavsägelse och man hyllade nu Karl Gustav som ny regent. Året därpå gick Kristina offentligt över till den katolska läran, detta blev en lysade triumf för påvekyrkan och utnyttjades flitigt i propagandan. Kristina bosatte sig i Rom, där hennes hov blev ett kulturcentrum. Hon avled 1689 och fick sin grav i Peterskyrkan.

Hedvig Eleonora nämns i korta ordalag. Författarna skriver att hon ingick i den förmyndarregering som styrde då Karl XI ännu var omyndig. Hennes politiska roll beskrivs som obetydlig. Katarina Jagellinica beskrivs i boken som polsk prinsessa, mor till Sigismund och katolik.

5.6.3 *Alla tiders historia (bok 3)*

Det är 45 personer som tas upp i det aktuella avsnittet och av dem är det tre kvinnor. Det står inget i det nämnda avsnittet om vanliga kvinnor och hur de hade det. Det enda som nämns om kvinnor i avsnittet förutom de tre drottningarna: Elisabeth I, Maria Stuart och Kristina, är Frankrikes hovdamer, när de skred omkring i eleganta salongerna med kläder av siden, på högklackade skor och iförda omsorgsfullt pudrade peruker.⁶⁹

---

⁶⁹ Bergström, 1996, s 104

Den första kvinnan man möter är Elisabeth, Englands drottning. Hon drev igenom en kyrkoordning.⁷⁰

Den andra kvinna man möter är den skotska Maria Stuart drottningen och man får veta att hennes öde speglades på ett uttrycksfullt sätt med de religiösa spänningarna i Elisabeths England. Maria Stuart var katolik och tvingades fly från det kalvinistiska Skottland till sin kusin Elisabeth i England, där sattes hon i fängsligt förvar. De engelska katolikerna ansåg att Maria hade rätt till Englands tron. Attentatplaner mot Elisabeth avslöjades och den skotska Stuart drottningen beskylldes för delaktighet. Till sist lät Elisabeth halshugga Maria, som då hade suttit i fängelse i tjugo år. När Elisabeth dog 1603 ärvdes Englands krona av det skotska kungahuset Stuart.⁷¹

Den tredje och sista kvinnan man möter är drottning Kristina. Hon nämns första gången i samband med att hennes far, Gustav II Adolf dog i trettioåriga kriget år 1632.⁷² Under rubriken *Kristina, Karl X Gustav och högadel*, kan man läsa år 1644 om Kristina när hon blivit myndig och tagit över regeringen. Kristinas planer var att inte försvaga adeln som helhet. Genom att stödja en del ädelsätter, försökte hon emellertid skapa en motvikt mot Oxenstiernorna, så att hon skulle kunna driva en politik oberoende av Axel Oxenstiernas högadliga krets. Kristina ville inte gifta sig, men hon försökte trygga arvkungadömet och förhindra att adeln fick inflytande på tronföljden. Därför arbetade hon på att få sin kusin Karl Gustav accepterad som rikets arvfurste. Hon drev igenom sin vilja och säkrade kungadömet fortsatta existens.

Drottningens ivrighet på att lösa tronföljdsfrågan hängde samman med att hon hade planer på att abdikera. År 1654 avsade hon sig den svenska kronan, lämnade Sverige och övergick följande år till katolicismen. Författaren skriver att motiven bakom Kristinas tronavsägelse har ivrigt diskuterats. Bland annat har man framhållit att hon inte ville engagera sig i regeringsarbetet. Hon önskade i stället ägna sig åt kulturella intressen i södra Europa. Ett viktigt motiv till tronavsägelsen var Kristinas starka dragning till katolicismen.⁷³

---

⁷⁰ Bergström, 1996, s 100

⁷¹ Bergström, 1996, s 101

⁷² Bergström, 1996, s 101

⁷³ Bergström, 1996, s 114f

6. ANALYS

I avsnittet kommer följande frågeställning att svaras på:

1. Stämmer läroböckernas innehåll överens med den kursplan som gällde då boken trycktes?
2. Har läroböckernas upplägg förändrats under 1900-talet?
3. Har presentationen av följande nedslag i historien förändrats?
  - a) Gustav II Adolf
  - b) Trettioåriga kriget
  - c) Kvinnor under 1500- och 1600-talet

6.1 Historieämnet i läroplanerna

Under den här rubriken besvaras frågan:

Stämmer läroböckernas innehåll överens med den kursplan som gällde då boken trycktes?

Detta är viktigt, i och med att läroböckerna ofta styr undervisningen. Det är även av värde att de böcker som skrivits tidigare och de som skrivs nu är för att passa de nya läro- och kursplanerna diskuteras ordentligt.

I *1933 års läroverksstadga* kan man läsa följande:

Undervisningen i historia med samhällslära på gymnasiet har till uppgift att, på grundval av vad som inhämtats på det föregående skolstadierna, vidga och fördjupa lärjungarnas insikter i svensk och allmän historia, med särskilt beaktande av vad som större betydelse för förståelse av vår egen tids kultur och samhällsliv, samt därvid söka giva dem en föreställning och historiskt betraktelsesätt, även som att på grundval av denna undervisning meddela dem vidgad kännedom om det nutida samhällets byggnad och verksamhet och för dem klargöra innebörden av vår tids viktigaste sociala och ekonomiska problem.⁷⁴

I bok 1 håller man sig till undervisningsplanen beträffande insikterna i den allmänna historien. Boken är mycket ingående och fördjupar sig i de olika epokerna som den tar upp. Den svenska historien tas knappt upp i denna lärobok och därför kan inte eleverna nå några fördjupande insikter om Sverige under denna tid. I de delar av historien som tas upp i uppsatsen kan det inte kopplas till det rådande nuet med ett historiskt perspektiv.

I läroplanen för gymnasiet 66 (Lgy) står det angående målen för historieundervisningen att

---

⁷⁴ *1933 års lärostadga*, 1933, s 291

Undervisningen i historia har till uppgift att vidga och fördjupa kunskaperna om väsentliga epoker och förlopp i allmän och nordisk historia, att ge insikt om hur vår egen tids samhällsformer samt dess kultur och levnadsförhållanden vuxit fram samt att ge kontakt med historisk källmaterial och därvid grundlägga och utveckla förmågan att kritiskt och nyanserat bedöma uppgifter, sammanhang och problem i det förgångna och nutiden.⁷⁵

Enligt denna läroplan ska eleverna få kunskap om både den allmänna och den nordiska historien i ett vidgat perspektiv samt få kännedom om viktiga epoker. I bok 2 ses inte trettioåriga kriget som en enskild epok utan den faller in under en rubrik som heter *Renässansens århundranden* samt belyses detta krig under kapitlet med nordisk historia. Någon koppling till nutiden finns inte. Det är bara westfaliska fredens följder som redovisas. Beträffande källmaterialet så lyfter författarna inte fram detta i kapitlet om trettioåriga kriget. Exempelvis lyfter författarna fram olika argument varför Gustav II Adolf ville gå med i kriget.

I läroplanen *Lpf 94* står det bland annat att elever ska ha kännedom om Sveriges historia. I bok 3 framgår det klart och tydligt om Sveriges historia. Sverige får ett eget avsnitt i varje epok som tas upp i läroboken, dock får Sverige dela med sig i avsnittet till sina nordiska grannländer. Det läggs stor vikt på den svenska och nordiska historien i bok 3. På denna punkt kan man säga att läroboken följer *Lpf 94* mycket väl. Det står även i *Lpf 94* att elever ska kunna bedöma olika skeenden ur ett svenskt, nordiskt, europeiskt och globalt perspektiv. Tittar man till exempel på trettioåriga kriget i bok 3 kan man se det från ett svenskt perspektiv. Då det står väldigt kortfattat om trettioåriga kriget i läroboken kan det vara svårt att urskilja ett nordiskt perspektiv förutom det svenska. Även ett europeiskt perspektiv kan urskönjas i texten, bäst ser man det från resultatet av den westfaliska freden då olika europeiska länder tilldelas territoriella gränser. Det står inget om hur ett globalt perspektiv skildras. *Lpf 94* tar även upp att man ska skildra både manliga och kvinnliga perspektiv i undervisningen. Tittar man på läroboken som skrevs i samband med denna läroplan kan man enkelt se att det är det manliga perspektivet som dominerar. Det står knappt något om kvinnor under 1500- och 1600-talet i läroboken. De enda kvinnor som nämns är tre drottningar och något ytterst kort om Frankrikes adelskvinnor. Dock vet vi inte hur resten av boken ställer sig, då vår undersökning gäller den tidigmoderna tiden.

---

⁷⁵ *Lgy 66*, 1966, s 13

6.2 Läroböckerna under 1900-talet

I det här avsnittet besvaras frågan: Har läroböckernas upplägg förändrats under 1900-talet?

Det finns svårigheter att jämföra läroböcker från olika årtionden, då samhället och världen förändras i snabbt tempo. Historieämnet i skolan har förändrats då nya styrdokument har uppkommit.⁷⁶

Utseendemässigt ser bok 1 tråkig ut. Den är liten och bokens omslag är brunt med en svart rubrik. Jämför man den med bok 2 så ser den lite mer läsvänlig ut. Omslaget är fortfarande brunt men det har tillkommit en färgbild på omslaget. Bok 2 är även lite större till formatet än bok 1. Går vi ytterligare ett steg längre och tittar på bok 3 så har den bruna färgen blivit utbytt mot en knallröd färg och en ännu starkare färgbild på omslaget. Bok 3 vilket kan ge ett mer läsvänlig intryck.

Innehållet i bok 1 är väldigt ingående och detaljrikt med många personer, årtal, händelser och slag. Boken går verkligen på djupet och försöker skildra exempelvis trettioåriga kriget med så stor exakthet som möjligt. Texten spaltas sida upp och sida ner utan några bilder eller kartor. Dock finns det några grafiska släktträd över kungahusen.

Innehållet i bok 2 har kortats ner jämfört med bok 1. Bok 2 ger fortfarande en detaljrik information om händelser, personer, årtal med mera, dock inte så informationsrik som bok 1. Författarna är mer försiktiga i uttalanden om personer. Bok 2 har fått svartvita bilder och kartor för att ge en tydligare bild av personer och händelser.

Bok 3 har kortats ner ytterligare och det finns inte särskilt mycket information om varje person eller händelse. Årtalen har blivit mindre viktiga, exempelvis nämns drottning Elisabeth att hon levde på 1500-talet, inte de exakta årtalen som återges i bok 1 och bok 2. Dock finns vissa viktiga årtal kvar som författarna anser viktiga att kunna. Exempelvis när trettioåriga kriget började och slutade. Trettioåriga kriget som händelse nämns kort och inte alls detaljrikt. Bok 3 skriver till och med att kampen var alldeles för skiftande och motsägelsefull för att återges i boken. Personer är inte lika viktiga längre i bok 3 däremot anges saker och ting i stora drag. Språket har blivit lättare och en förklaring till svåra ord ges i marginalen.

---

⁷⁶ Långstöm, , s 123

6.3 Nedslagen i historien

Under den här rubriken besvaras frågan: Har presentationen av följande nedslag i historien förändrats?

6.3.1 Gustav II Adolf

I det här avsnittet besvaras frågan: Har presentationen av Gustav II Adolf förändrats?

Gemensamt för bok 2 och bok 3 är att Gustav II Adolf nämns i samband med landstigningen i Tyskland år 1630 under trettioåriga kriget. I bok 1 så nämner författarna Gustav II Adolf för första gången i samband med när han blandar i sig i kriget. I samma lärobok benämns Gustav II Adolf som enbart Gustav Adolf, medan i de andra två läroböckerna benämns Gustav II Adolf för första gången i kursiv stil och därefter får han benämningen Gustav Adolf. Författarna till de två sista läroböckerna har blivit mer pedagogiska i sitt skrivande då den kursiverade texten markerar tydligt att namnet (Gustav II Adolf) är något bra att kunna då det återkommer senare. En ytterligare förenkling har författarna gjort då de enbart nämner kungen som Gustav Adolf istället för Gustav II Adolf.

Fortsättningsvis så omnämns den gamle krigarkonungen under kapitlet *det svenska skedet* i trettioåriga kriget i bok 1 samt i bok 2. I bok 3 finner man kungen i ett litet stycke i den allmänna delen om det trettioåriga kriget. Sammanlagt ägnas enbart tre meningar åt denne kung i denna del.

Vidare i bok 1 så beskrivs Gustavs inblandning i kriget med en akt av självförsvaret samt att det var att driva bort de katolska stridskrafterna från östersjökusten, detta sågs som ett hot mot "själva Sverige". Författarna av denna lärobok är säkra på Gustavs motiv i kriget. Beträffande bok 2 så beskrivs, i ett mindre typsnitt, vad som sades på riksrådet och vid ständermötena beträffande Sveriges inblandning i kriget. Gustav II Adolf citeras angående hans motiv till att gå med i kriget. I bok 3 är författarna inte så säkra på Gustavs orsak till att gå med i trettioåriga kriget. De pekar på två skäl till kungens ingripande i kriget. Läsaren får motiven i frågeform som denne kan ta en egen ställning till men sedan skriver författarna att det är troligtvis båda dessa anledningar som samverkar till Gustavs inblandning i kriget. I bok 1 och bok 2 är författarna säkra på motiven och orsakerna till Gustav Adolfs inblandning i kriget. Här kan läsaren inte själv bilda sig en uppfattning kring Gustavs medverkan i kriget, eftersom författarna ger inget utrymme till tolkningar.

I bok 3 betonar författarna att det är Sveriges motiv att gå med i kriget, inte Gustav II Adolfs, som det är i de övriga två läroböckerna.

Därefter i bok 1 nämner man Gustav i samband med slaget vid Breitenfeld. Bok 1 lyfter fram en idealistisk historiesyn gällande Gustav II Adolf då man lyfter fram hans seger som en lysande bedrift. Även vid de sydtyska slagen vill författarna lyfta fram kungens storhet. I bok 2 betonas Gustavs bedrifter på slagfälten inte lika kraftfullt. Bok 3 nämner inte alls slaget vid Breitenfeld och de fortsatta striderna i södra Tyskland.

Gustavs död beskrivs i dramatiska ordalag i bok 1 där ”rycktes Gustav Adolf bort genom sin död på Lützens slagfält...” bok 2 beskrivs kungens bortgång inte lika dramatiskt. Författarna poängterar enbart att kungen stupade och därför blev segern värre än ett nederlag. I bok 3 sågs hans död som en allvarlig förlust.

I bok 1 ges ingen utförligare personlig information om Gustav. Då läroboken behandlar den allmänna historien mer än att lägga vikt på enskilda individer ges inget utrymme till en vidare personlig information. I bok 2 får man veta lite mer personlig fakta om den forne kungen. Då läroboken är uppdelad i två delar, en med en allmän del och en med en svensk del, så får Gustav mer utrymme i texten. I bok 3 får Gustav ett eget kapitel på nästan en sida där det berättas om hur han kom till makten men ingen utförligare personlig information ges om Gustav.

6.3.1.1 Sammanfattning av Gustav II Adolf

Gustav II Adolf lyfts inte fram lika kraftigt i den två yngsta läroböckerna. I bok 1 glorifieras hans bedrifter i stora ordalag. Som läsare får man mest fakta om denne kung om man läser bok 1. I de övriga böckerna ges inte denna personliga information om honom lika utförligt. I bok 1 nämns Gustavs tydliga motiv till att gå med i kriget. De övriga böckerna lägger fram att kungen hade fler motiv till att gå i kriget, samt att man lyfter fram att det var ett kollektivt svenskt beslut att gå med i kriget.

6.3.2 Trettioåriga kriget

I det här avsnittet besvaras frågan: Har presentationen av trettioåriga kriget förändrats?

I bok 1 ägnas fem sidor åt detta krig och kriget är uppdelat i olika skeenden. Kriget belyses enbart i text, några kompletterande bilder existerar inte. Fyra och en halv sidor i bok 2 vigs åt kriget. Varav en och en halv sida utgörs av bilder. Även i denna bok är kriget beskrivet i skeenden och viktiga årtal markeras med fet stil. I bok 3 används en och en halv sida åt kriget i den allmänna delen varav en fjärdedel av sidan används till en färgbild. I lärobokens kapitel om nordisk historia ges cirka en sida åt trettioåriga kriget, varav halva sidan ges till en svartvit bild.

Det är lätt att se att antalet sidor om trettioåriga kriget har minskats med tiden och att texten inte är lika ingående längre. Text har ersatts av bilder. Bok 3 är mer sammanfattande än de andra två läroböckerna.

I bok 1 nämns krigets sex skeenden i olika avsnitt och viktiga personer och platser skrivs i kursiv stil och årtal är inom parantes. Tysklands ställning före kriget beskrivs mycket ingående. Böhmiska skedet anses som den tändande gnistan för det kommande kriget. Under detta skede är det mycket religiösa motsättningar mellan protestanter och katoliker. Under det danska skedet nämns att Danmark känner sig hotat av katolikerna. I det svenska skedet i kriget lyfts Gustav II Adolf upp som en hjälte. Här beskrivs hans segrar och att han ville lyfta upp protestantismen. Orsaken till Gustavs inblandning i kriget var att hålla katolikerna så långt borta som möjligt från de svenska gränserna. Under detta skede stupar Gustav Adolf och hans planer på en protestantisk union kan inte förverkligas under hans levnad.

I det fransk-svenska skedet nämns mycket hur Sverige och Frankrike hjälps åt i kriget. Westfaliska freden beskrivs väldigt ingående i boken och dess verkningar och förändringar.

I bok 2 beskrivs det inte lika ingående om Tysklands inrikes politik som det görs i bok 1. På ett par rader beskrivs det böhmiska upproret, till skillnad från bok 1, som har ett helt avsnitt till sitt förfogande.

Även i bok 2 såsom i bok 1, börjar det svenska skedet med att Gustav stiger i land på tysk mark. Det svenska skedet nämns inte i lika hög grad som det görs i bok 1. En del motiv tas

upp till Sveriges inblandning i kriget. Författarna vet inte riktigt till varför Gustav gick med i kriget men det spekuleras att han ville värna om protestantismen i sitt eget land och på kontinenten. Slagen diskuteras mindre ingående än vad det görs i bok 1. Både bok 1 och bok 2 skriver om Gustavs död, de tar även båda upp Wallensteins död. Det protestantiska förbundet nämns inte i denna bok som det görs i bok 1.

I det svensk-franska skedet tas det upp att Sverige och Frankrike går ihop. Här nämns det även att det har blivit ett erövringskrig och inte krig på religiösa grunder. Westfaliska freden beskrivs inte lika ingående som det görs i bok 1. Religiösa frågor tas upp och bok 1 och bok 2 belyser hur det tyska riket skulle organiseras.

I bok 3 nämns inget om Tysklands historia före kriget såsom det har gjorts i de andra två böckerna. Inga slag tas upp i boken såsom det görs i bok 1 och bok 2. Författarna skriver att kriget är inte bara ett religionskrig utan också en kamp mellan kejsaren och de tyska delstaterna. Det beskrivs som ett tyskt inbördeskrig som utvecklas till en internationell konflikt. På tre rader tar de upp Sveriges inblandning i kriget.

Författarna i bok 3 skriver att ”hela kampen var alltför skiftande och motsägelsefull för att återges i detalj”.⁷⁷ De tar överhuvudtaget inte upp något mer om kriget förutom hur härjningarna av landsdelarna gjordes.

Hur de gick för Sverige i kriget beskrivs att kriget fördes med växlande framgång. Gustavs död beskrivs som en allvarlig förlust men att kriget kunde ändå föras på ett ganska framgångsrikt sätt. Efter det att Sverige gick med i kriget blev det mer inriktat på erövring.

6.3.2.1 Sammanfattade analys av trettioåriga kriget

I bok 1 har texten om det trettioåriga kriget ett större djup och bredd än i de övriga böckerna. I denna bok är texten strukturerad i olika avsnitt och detta upplägg av texten finner man även i bok 2. I bok 3 är texten om kriget väldigt kortfattad och det ges inte någon djupare inblick i krigets olika skeenden.

---

⁷⁷ Bergström, 1996, s 113

Det tyska skedet får ett eget kapitel i bok 1. I bok 2 är det tyska skedet kortfattat och samlat under en rubrik. Skildringen av det tyska skedet i bok 3 är väldigt vag.

Beskrivningen av böhmiska skedet i bok 1 är mycket noggrann utförd. Namn på händelser och personer lyfts fram och klargörs tydligt.

Författarna till bok 1 fokuserar mycket på Kristian IV under Danmarks medverkan i kriget. Lite mindre textmassa ges åt den danske konungen i bok 2. Då bok 3 inte alls berättar om Danmarks härjningar i kriget, så återfinns heller inte Kristian IV i texten.

Bok 2 är mer fokuserade på det svenska förloppet i kriget än i de övriga två böckerna.

Bok 1 och bok 2 beskriver vilka uppgörelser man kom fram till i fredsförhandlingarna. Skillnaden mellan de tre läroböckerna är att Bok 1 tar upp krigets verkningar på eftervärlden.

6.3.3 Kvinnor under 1500- och 1600-talet

I det här avsnittet besvaras frågan: Har presentationen av kvinnorna på 1500- och 1600-talet förändrats?

Gemensamt för de tre läroböckerna är att väldigt få kvinnor nämns under den epok som förekommer i denna uppsats. De kvinnor som nämns är enbart drottningar. Dock speglas kvinnorna i det franska hovet något kort i bok 3. Gemensamt för de tre läroböckerna är att Englands och Skottlands drottningar är med i samtliga läroböcker. Drottning Kristina är med i bok 2 och bok 3 Drottning Kristina förekommer inte bok 1 är därför att den läroboken enbart belyser en allmän, europeisk historia. Det är av vikt att nämna att de är märkligt att författarna till bok 1 inte tar upp drottning Kristinas förehavanden i Europa. Tydligt så väger Kristinas roll som regent inte lika tungt som hennes far, Gustav II Adolf.

I bok 1 tas sex kvinnor upp, men det är enbart drottning Elisabeth samt Stuart drottningen som lyfts fram som viktiga historiska personer. De resterade kvinnor nämns enbart som mor, änka eller dotter till någon kung. Dessa kvinnor fyller ingen viktigt historisk funktion i boken.

Katarina av Medici är omnämnd enbart i bok 1 och då som Henrik II: s änka. Hon ges inte utrymme i läroboken förrän Henrik II: s död. Hon beskrivs som en stark kvinna. Hon var inte rädd enligt författarna att ta till drastiska metoder för att nå egen vinning.

Drottning Elisabeth ges två sidor i denna bok varav hon tillägnas tre egna kapitel. Bokens författare vill framhäva att det inte enbart var drottning Elisabeth som låg bakom Englands rika utveckling utan att hon ska dela med sig av äran till många framstående rådgivare. Författarna ger ett intryck av att de ska ta fram något positivt med Elisabeth, men innan de gör det så nämns hon i en negativ ton, sedan lyfter de fram att hon ägde stora härskargåvor och hade ovanligt mångsidig utbildning.

Texten om Maria Stuart omfattar ungefär en sida. Författarna beskriver henne som en förespråkare för motreformationens religiösa fanatism samtidigt som Maria bar på ett moraliskt lättsinne. Detta menar författarna är grunden till hennes tragiska öde.

Beskrivningarna av Stuart drottningen och Elisabeth är i både positiva och negativa ordalag. Om man jämför dessa båda kvinnor med hur Gustav II Adolf beskrivs så är författarna genomgående positiva till honom.

Bok 2 innehåller fem kvinnor. Även i denna bok ges mycket utrymme åt Elisabeth och Stuart drottningen och även drottning Kristina ges plats i boken. Trots att läroboken är av allmän karaktär så anses drottning Kristina som mer betydelsefull än vad hon gör i bok 1, där hon inte nämns i huvudtaget. De övriga två kvinnor nämns som mödrar till blivande kungar.

Liksom i bok 1 beskrivs Elisabeths regeringstid som en mycket betydelsefull period i Englands historia. I likhet med bok 1 beskrivs denna engelska drottning som fåfäng och som en klarsynt, målmedveten ledare för sitt folk.

Stuart drottningen framställs för vad hon gör och inte hur hon är. Författarna är neutrala i sitt uttalande om hur denna drottning är som person, tillskillnad från hur drottning Elisabeth skildras. Elisabeth framhävs i både positiva och negativa formuleringar.

I boken får texten om drottning Kristina en spalts utrymme. Författarna beskriver henne som en handlingskraftig regent, det belyses även att hon ogillade vardagsbestyr. I stort sett tar texten upp endast tronföljdsfrågan och hennes abdikation samt konvertering tas upp i texten.

Bok 3 tar enbart upp tre kvinnor, Drottning Elisabet av England, Maria Stuart drottningen och Drottning Kristina av Sverige. Dessa tre kvinnor har ansetts som viktiga i historien. I denna lärobok ses de som handelskraftiga regenter. Kvinnor som enbart fyller en roll som mödrar, dotter eller fru omtalas inte i bok 3.

Drottning Elisabeth och Stuart drottningen får dela på ett stycke i texten på cirka en sida. Författarna tar upp Detta är den enda läroboken som visar en bild på drottning Elisabeth. Genomgående för de tre läroböckerna är kyrkoordningen som drottning Elisabeth drev igenom samt att hon lät halshugga Stuart drottningen.

Maria Stuart nämns första gången som den skotska drottningen och att hennes öde speglar på ett uttrycksfullt sätt de religiösa spänningarna i England. Gemensamt för de tre läroböckerna är att de tar upp samma händelser, det vill säga hennes flykt, hennes fängelsevistelse samt halshuggningen, men det blir mer och mer kortfattat i bok 2 och bok 3.

Drottning Kristina omnämns enbart i den nordiska delen av kapitlet där hon får nästan en hel sida för sig själv. Även en bild på drottningen finns med. Orsaken till att drottningen var så ivrig på att lösa tronföljdsfrågan tror författarna hängde samman med att hon hade planer på att abdikera, författarna är inte säkra på sin sak utan lägger in ett ”nog” i texten. Författarna har ett mer källkritiskt förhållningssätt till det som tidigare ansågs vara en historisk sanning. Författarna beskriver Kristinas abdikation kortfattat men koncist, de tar upp olika anledningar till varför drottningen avsåg sig kronan. Författarna skriver att den frågan har diskuterats ivrigt. Men författarna verkar säkra på en sak, att drottningens dragning till katolicismen var ett av motiven.

Antalet kvinnor i böckerna har minskats, detta kan bero av rent utrymmesmässiga skäl. Detaljrikedomen har försvunnit och mängden fakta har reducerats. Läroböckerna har gått från att vara djupinriktade till att belysa historien enbart på ett ytligt sätt.

6.3.3.1 Sammanfattade analys av kvinnor under 1500- och 1600-talet

Elisabeth får stort utrymme i bok 1 och bok 2, men enbart ett par meningar i bok 3. Författarna i bok 1 och bok 2 lyfter fram hennes roll inom kyrkopolitiken med mer omfattande ordalag än i bok 3 som ger hennes kyrkopolitiska förehavanden endast tre meningar. Elisabeth personliga egenskaper lyfts tydligt fram i bok 1 och bok 2 dock nämns det ingenting om detta i bok 3.

I bok 1 får läsarna en tydligare inblick av Maria Stuarts liv än i bok 2 och bok 3. I bok 2 får man dock reda på varför hon tvingas att fly från sitt Skottland. Stuart-drottningens tid i fängsligt försvar får en tidsangivelse endast i bok 3. I bok 1 och bok 2 ges året då hon flydde till England inom parentes och ett årtal ges då hon avrättas. I bok 3 finns det inga exakta årtal benämnda, enbart att det skedde under 1500-talet.

Kristina omnämns endast i bok 2 och bok 3. Författarna till bok 2 och bok 3 är inte riktigt säkra på motiven till Kristinas abdikation och därför använder de uttryck som ”nog”, ”förmodligen” och ”ivrigt diskuterats.” Bok 2 och bok 3 listar upp olikartade motiv till hennes abdikation. Bok 3 lyfter upp hennes intresse för kulturlivet i södra Europa som ett ytterligare komplement till utöver dragning till katolicismen och hennes ointresse för regeringsarbetet.

Läroböckerna har gått från att vara rik på fakta för att sedan övergå till sammanfattande och yttlig beskrivning av historien.

7. DISKUSSION, SAMMANFATTNING OCH SLUTSATS

Historia är ett viktigt ämne som ger människan en insikt om sitt ursprung och kan på så sätt ge individen en identitet. I undersökningen har det studerats hur läroböckerna har förändrats under 1900-talet. Tre olika styrdokument under tre generationer har undersökts och jämförts med tre läroböcker som utgavs i samband med dem. Genom tiderna har läroböcker och historieämnet ändrats, därför är det intressant att se hur det har förändrats. Analysen utgick från följande frågeställning: Stämmer läroböckernas innehåll överens med den kursplan som gällde då boken trycktes? Har läroböckernas upplägg förändrats under 1900-talet? Har presentationen av följande nedslag i historien förändrats? Dessa tre nedslag undersöktes: Gustav II Adolf, trettioåriga kriget och kvinnor under 1500- och 1600-talet. I undersökningen användes styrdokument från 1933, 1966 och 1994 tillsammans med tre läroböcker som utkom samtidigt som med styrdokumentet.

7.1 Diskussion och sammanfattning

Enligt *1933 års lärostadga* ska eleverna i gymnasiet fördjupa sina kunskaper i historia och bok 1 ger eleverna verkligen tillfälle att göra det. Varje händelse återges i detalj med årtal, personer, slag med mera. Eleverna ges utrymme att gå djupare och mer ingående in på händelser i historien.

Intrycket av bok 2 som ska följa *Lgy 66* stämmer inte riktigt överens i den epok som har valts att studera. Exempelvis står det i *Lgy 66* att man ska koppla nutiden med den tid som var. Den enda delen man kan se det, är i avsnittet om westfaliska freden där man menar att den katolska och protestantiska uppdelningen i Tyskland fortfarande finns. Det är endast 1500-talet och 1600-talet som har studerats och därför kan inget sägas om de övriga århundraden i läroboken.

Enligt *Lpf 94* ska eleverna kunna bedöma olika skeenden ur ett svenskt, nordiskt och europeiskt perspektiv. Bok 3 gör detta på ett tydligt sätt med att dela upp en epok i två kapitel, ett om allmän historia och ett med nordisk historia, på så sätt vet eleverna klart och tydligt vad som gäller. Det står även i *Lpf 94* att man ska lyfta fram både manliga och kvinnliga perspektiv i undervisningen. Under den tidigmoderna epoken så finner man att det råder brist

på det kvinnliga perspektivet. Det som nämns i Bok 3 är tre drottningar och något ytterst kort om hur adliga fransyskor var klädda.

En tydlig förändring i läroböckernas disposition märks, detta gäller både innehållsmässig och utseendemässigt. Den äldsta läroboken från år 1933 är liten och brun, framsidan på boken har ingen bild som de övriga två läroböckerna har. Intrycket man får av boken är att den ser väldigt tråkig ut. Sida upp och sida ner radas texten upp. Det finns inga bilder som förhöjer läsoplevelsen. Det närmsta man kommer till en bild är de grafiska släkträden över de olika kungahusen. Läroboken går väldigt ingående in på olika händelser och den är väldigt detaljrik. Det läggs stor vikt på personer, händelser och platser. Sverige glorifieras de gånger som författarna beskriver svenska händelser. Årtal som tas upp i boken benämns med stor exakthet. Det är mycket fakta som eleverna ska ta in och lära sig. Språket är invecklat och inga förklaringar av svåra ord ges till läsare av bok 1.

Bok 2 från 1971 har blivit lite större till formatet än läroboken från 1933. Utseendemässigt finns den bruna färgen kvar på boken men det har tillkommit en färgglad bild på framsidan. Intrycket man får av boken är att den är mer läsvänlig än läroboken från 1933. Texten i läroboken är tvåspaltig, mera luft i texten och en del svartvita bilder har kommit till. Kartor och förklarande figurer till texten används för att öka förståelsen av texten. I boken trycker de på vissa viktiga händelser och årtal istället för att beskriva händelserna i detalj. Sverige får mer utrymme i läroboken men författarna håller sig neutrala i uttalande om de svenska bedrifterna. Språket har blivit enklare än läroboken från 1933 men svåra ord existerar fortfarande i texten utan förklaringar.

Bok 3 från 1996 har blivit ännu större till formaten än bok 2. Utseendemässig har boken blivit tjockare och den bruna färgen från förr har som de andra två läroböckerna hade blivit utbytt mot en knallröd. En stor färgbild pryder omslaget. Boken upplevs mycket läsvänlig. Texten har blivit uppdelad i kortare kapitel och bilder tar ett stort utrymme. Kapitlen är korta och ger en ytlig information om händelser. Enskilda årtal har blivit mindre viktiga men dock finns viktiga årtal med. Exempelvis placeras Elisabeth I och Maria Stuart under en hundra års period, där inga exakta årtal ges som det görs i bok 1 och bok 2. Under varje epok beskrivs den allmänna historien och Norden får ett eget avsnitt till sitt förfogande. Språket har blivit lättare och en förklaring till svåra ord ges i marginalen.

Selander pekar på att utformningen av en lärobok är beroende på hur föregående läroböcker ser ut, både på den tekniska nivån och layoutmässigt. Läroböckerna ändras successivt. Under en 70 års period kan man se hur läroböckerna har utvecklats mot ett mera pedagogiskt förhållningssätt. I den första boken är det ren text som spaltas upp medan det i den andra boken har texten kortas ner och en del svartvita bilder har tillkommit för att ytterligare åskådliggöra historien. Bok 3 har tagit detta ett steg längre och kortat ner texten ytterligare och har flera bilder, nu i färg och tidslinjer har tillkommit för att hjälpa läsaren att orientera sig i tiden, på så sätt stimuleras läsarens sinnen på ett mer mångfacetterat sätt.

Presentationen Gustav II Adolf i läroböckerna har ändrats. I bok 1 skildras Gustav II Adolf på ett väldigt positivt sätt där han framstår som en nationalhjälte. Ord som ”lysande” används för att beskriva honom. Bok 2 skildrar Gustav på ett mer neutralt sätt än vad det görs i bok 1. Citat används för att beskriva Gustavs åsikter om trettioåriga kriget. Författarna är försiktigare med att lyfta hans personliga egenskaper. Bok 1 och bok 2 lyfter fram att det är Gustavs motiv att gå med i trettioåriga kriget medan det i bok 1 står skrivit om Sveriges motiv att gå med i kriget. Larsson pekar på hur historieämnet ändrades under 1920-talet och framåt, att man nu lade vikten på individen och inte kollektivet. Bok 1 nämner inget om Gustav som person. Det som lyfts fram i boken om Gustav är hans politik. Även Andolf framhäver att en viss individs betydelse som tolkats bra för människan kan denne ses som moraliskt uppfostrande.⁷⁸

Presentationen av trettioåriga kriget har under 1900-talet gått från att ha flera sidor till sitt förfogande med väldigt detaljrik information och bestämd till att få en sida i läroboken där det står att händelsen är alldeles för skiftande och motsägelsefull för att återges. Dock har författarna dragit upp händelsen väldigt kort och i stora drag. Eftersom nya historiska händelser tillkommer faller exempelvis trettioåriga kriget i skymundan och får ge plats till exempel andra världskriget.

Kvinnorna under den tidigmoderna tiden, 1500- och 1600-talet, speglas överhuvudtaget inte alls i vår undersökta epok i läroböckerna, det är endast drottningar. Dessa kvinnliga regenter deltog i de storpolitiska händelserna och därför förekommer de läroböckerna. Dock står det något kort i bok 3 om Frankrikes adliga kvinnors kläder och smink. Det står inget i böckerna om kvinnorna i bondesamhället. Inget kan sägas om hur bondesamhällets kvinnor framställs i

---

⁷⁸ Andolf, 1972, s 22-23

resten av läroboksmaterialet, då undersökning gäller den tidigmoderna tiden. Läroböckerna följer hur samhällets ser ut där kvinnorna har haft en mindre betydande roll och männen har fått mer utrymme i historien. Eftersom läroböckerna beskriver oftast stora händelser som krig och politik där männen styr och kvinnorna har fått vara hemma och sköta hushållet. Tillfället för kvinnorna att vara med i den stora historien har inte givits då de inte har setts som jämställda männen. Utrymmet i läroböckerna är begränsade och därför tas enbart de storpolitiska händelserna upp. Även läroboksförfattaren synvinkel spelar roll.

De som använder sig av läroböcker, särskilt eleverna, har sällan möjlighet att avgöra vad läroboksförfattarna valt bort i sin historieskrivning. Elever på 1990-talet ges inte samma möjlighet till djupare och mer ingående fakta om trettioåriga kriget som elever på 1930-talet fick.

Hur läroböcker är konstruerade ger konsekvenser för läraren, då hon använder sig av läroboken i sin undervisning, då läroboken anses som lärarens viktigaste hjälpmedel.⁷⁹ Läroboken som produkt styrs av en mängd olika faktorer, exempelvis läroplaner, köparen- och förlagets krav och vad författaren till läroboken har för historiesyn.⁸⁰ Läraren får bidra med eget material som komplement till läroboken om hon känner att det är alldeles för överskådligt. Det är lärarens eget intresse som styr undervisningens innehåll, då styrdokumenterna ofta är vaga och ger plats för egna tolkningar

7.2 Slutsats

Undersökningen har visat att materialet blir tunnare och mer överskådligt än tidigare läromedel. Vissa historiska händelser tenderar med tiden att få minskad betydelse i historieundervisningen. För framtida bruk av läroböcker vore de av vikt att de ny producerade läroböckerna i historia beskriver kort vad historia är och vad historia innebär.

Sammanfattningsvis kan konstateras att de två senare böckerna i undersökningen är mer källkritiska och mer försiktiga att uttala sig om personer och verkan av händelser.

---

⁷⁹ Långstöm, , s 11

⁸⁰ Karlsson & Zander, 2004, s 276f

REFERENSER

Primär litteratur

Bergström, Börje m. fl (1996): *Alla tiders historia A*. Kristianstad. Gleerups

Bäcklin, Martin, m fl (1971): *Historia för gymnasiet 1*. Uppsala. Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB

Falk, Eric & Jacobson, Gustaf (1933): *Allmän historia för gymnasiet*. Stockholm. P. A. Nordstedt & Söners Förlag

Sekundär litteratur

Andolf, Göran (1972): *Historien på gymnasiet*. Stockholm. Esselte Studium

Denscombe, Martyn (2000): *Forskningshandboken- för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund. Studentlitteratur

Florén, Anders & Ågren, Henrik (1998): *Historiska undersökningar*. Lund. Studentlitteratur

Hirdman, Yvonne, m fl (1996): *Kvinnohistoria*. Oskarshamn. Tryckeri AB Primo

Karlsson, Klas Göran, & Zander, Ulf (2004): *Historien är nu*. Lund. Studentlitteratur

Larsson, Hans-Albin (2001): *Barnet kastades ut med badvattnet*. Småland. Tryckeri AB Quebecor

Långström, Sture (1997): *Författarröst och lärobokstradition En historiedidaktisk studie*. Umeå. Borea Bokförlag

Selander, Staffan (1988): *Lärobokskunskap*. Lund. Studentlitteratur

Styrdokument och läroplaner

Grimlund, Hugo m fl, (1933): *1933 Års Läroverksstadga*. Stockholm. P.A. Norstedt & Söners Förlag

Läraryrket (2002): *Lärarens handbok, Lpf 94*. Solna. Tryckindustri Information

Skolstyrelsen skriftserie 80. (1966): *Lgy 66 Läroplan för gymnasiet*. Stockholm. Sö förlaget

Internet

Skolverkets hemsida:

<http://www.skolverket.se/sb/d/1717/a/8254> 2007-05-11 kl. 13:41

<http://www.skolverket.se/sb/d/1636/a/8719> 2007-05-11 kl. 13:42

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=8&skolform=21&id=HI&extraId=> 2007-04-23 kl. 12:59

DVD

Nationalencyklopedin. (1998) Malmö. Bokförlaget Bra Böcker AB